

Академик МИЈАТ ШУКОВИЋ

ЗАКОНИК ОБШЧИ ЦРНОГОРСКИ И БРДСКИ - ИСТОРИЈСКИ-РАЗВОЈНО ПРЕЛОМНА ТВОРЕВИНА И ВРИЈЕДНОСТ

I

Право се ствара да гради

Право се ствара, гледано функционално и циљно, да гради. Да налозима, забраном и ограничењима које прописује, снагом своје моћи, у животне токове уноси њиме прописана начела и друга одређења; да осигурава и штити њиме прописане: принципе и облике социјалне организације; институционалне облике и карактер власти; права и обавезе човјека у друштву; основе, принципе и облике организовања и удруживања људи и правне оквире њиховог дјеловања; типове друштвених односа и система вриједности; да укупношћу свега тога одређује и ствара опште друштвене, политичке, културне, економске и свеукупне оквире услова живота и људи.

Све адекватно идејама, назорима, култури, смјеру и циљевима у основама и садржини права.

У томе се огледа стваралачка, градитељска улога и функција права.

То нарочито важи за законе, који су стожерни стуб и исказ права.

У основи и бити то важи и за *Законик обшчи црногорски и брдски*, као смисаону цјелину, саздану од у њему обједињене укупности законских прописа донесених од земаљске скупштине Црне Горе и

црногорских Брда у времену од 1796. до 1798. године, са *Стеџом* као почетком, суштински уграђеном у Законик, званично и одлучујуће уведеним у живот, као интегрална цјелина, од земаљске скупштине на засједању одржаном 17. августа 1803. године, на Цетињу. Уведеним тада у живот утврђењем да ће се у "области Црне Горе и Брда" по њему "владати и управљати"; давањем "заклетве свиколице(не)" за придржавање свему што је у њему "написано и на тридесет и три члена раздијелено" (чл. 33); утврђењем да је то "дужност сваког сина отечества", и избором судија "земаљског суда" (чл. 21. став 2) да суђењем за повреде поретка, успостављеног Закоником и договорно прихваћеног од "свеколицине", осигуравају поштовање и оживотворење одређења у њему.

Законик обичи црногорски и брдски и јесте, заиста, правно градитељски акт. Створен је да се путем његове примјене, његовим дјеловањем са законском снагом и моћи, успоставе, осигурају и штите "јединство, мир, тишина и сваки други добар поредак" (чл. 2. Законика).

Изражајни облик језика и стила којим је Законик написан, такође казује да му је и његов творац определијелио градитељску намену и улогу.

Законик није написан, наиме, огољелим посним и хладним законодавним језиком и стилем, без одређења смисла законског прописивања, без подстицања на вољну уградњу у свијест, прихватање и поштовање законских одређења. Језиком који није усмјерен само већ огреховљеним или усмјереним на огреховљење. Језиком и стилем подешеним да се пријетњама државном принудом примарно осигурава поштовање прописаног.

Написан је изражајним обликом законодавног језика и стила којим су складно и осмишљено повезани и спојени правна одређења, моралне врлине, етички односи међу људима, народима и државама, животне потребе (мир, ред, тишина, поштовање права других, слога, људски односи са сусједима, одбрана од напада на црногорске вриједности, чување живота људи, и слично), дух свакодневног живота, идентификовање животних добара и вриједности којима се тежи. Којим се *исказује смисао њисања и доношења њојединих законских норми и Законика као смисаоне цјелине*. Којим се, истовремено, на јасан начин успоставља веза, судбинског карактера између смјера, садржине, намјене, улоге, циљева, система вриједности, садржаних у Законнику, карактера црногорског народа и његове традиције и оних његових дотадашњих схватања и усмјерења ради чијег надрастања и истискивања из животних токова су и формулисана поједина одређења у Законнику. Који, тако написан, не само заповиједа него и подучава. То сваки члан Законика чини комплексним, садржински, етички, духовно, далеко ширим од његове

чисто правне садржине. Утицајнијим на свијест људи него што би били да су забране и налози у њима исказани без етичких вриједности и духовних садржаја. Стилом и језиком који чини да се о садржини сваког његовог члана - када се у њега завири дубоко, када се на њега, као смисаону цјелину, не гледа само правно, него истовремено и етички, и социолошки, и историјски, лијево и десно око његове правне осе - може написати и цио есеј.

Написан је, дакле, изражајним обликом законодавног језика и стила са својствима која законској ријечи дају исту ону утицајну снагу коју у људским комуникацијама има људска ријеч која исказује вриједности смисао мотивационо и циљно подобан за њено успјешно утискивање у свијест, у душу, у памћење, у дјелатно слијеђење, свакога ко је чује или чита. Са својствима подобним да утичу на обликовање свијести и понашања саображених садржини и циљевима Законика. Са својствима који одуховљавају.

Колико је све то значајно, говори познато историјско знање да све почиње од ријечи. Говори и чињеница да језик има, слично мелодијском чару, значењско тајанство, које привлачи или опорашћу удаљава, што важи и за законодавни језик и стил. Отуда и позната "мука са ријечима" у законодавству. Мука која и потиче од свијести о моћи и надмоћи језика и стила и у законским текстовима. Свијести да неадекватан језик и стил једног закона, неадекватно употријебљене ријечи у законском тексту, могу гушити или гасити творачко својство односног закона и сва његова дејства свести - на забране и репресију. Чак могу изнутра и преобликовати творачки смисао и снагу дејства односног законика. И обратно. Адекватан језик и стил закона не само олакшавају него својом смисаоношћу и усмјеравају на преузимање у свијест, у понашање, смисаоних усмјерења исказаних законским одређењима.

Створен са тим циљем, тако језички обликован, саздан од корпуса норми, бројно релативно не великог (33 члана), из уставно-правне, материјално и процесно кривичноправне области, заштите брака и породице, гарантовања својине промета непокретности и више других области, Законик је примјењиван пуних пет деценија, у историјски значајном периоду црногорског живота, црногорске историје. Вољним прихватањем од грађана и принудом кроз судске пресуде и дјеловање других државних органа, уносио је у црногорску стварност идеје, етику, свијест, културу, моралне врлине њиме исказане. Тиме је поступно градио у црногорском друштву томе адекватне навике, правила, стандарде, културу понашања.

Доказе да је Законик примјењиван у црногорској реалности изложио је Бранко Павићевић у чињенично богатој и вриједној правноисторијској студији *Сиварање црногорске државе* (Београд,

1955). У *Грлици* од 1835. године констатује се да "и данас с неком малом измјеном Сенат влада" сагласно Законику общем црногорском и брдском. Милорад Медаковић у тексту који је 1850. године објављен као увод испред текста тада објављеног Законика констатује: "... и данас се по њему суди и на њега се суд позива и ослања".¹

Законик није, наравно, свуда, увијек и потпуно примјењиван и оствариван у реалности. *Свуда у црногорско-брдској државној заједници, међу њим, увијек је признаван и поштован као вриједност. И изван ње.* Његове појединачне повреде, или појединачна заобилажења нијесу доказ да Законик није примјењиван. Ни у савремености, а камоли на почетку деветнаестог вијека, ниједна држава у себи самој, у свом организму власти, нема довољно снаге да спријечи и искључи могућност нарушавања свог поретка, непримјену или недосљедну примјену закона које доноси. Ни човјек и колективи људи не односе се једнако према законима. Појединачне повреде и појединачна заобилажења појава су која прати све законе.

II

Државостворно-јавно грађанско Законица

Државотворно-правно грађанство Законика вишестрано је и вишеслојно, као што су његова обухватност и садржина.

1. Грађанство Законика огледа се прије свега у томе што је њиме, са снагом и моћи законске императивности, установљен правно осигуран и заштићен - први пут у црногорској историји путем закона - друштвени и државни поредак на тлу тадашње Црне Горе и црногорских Брда. Поредак којим је црногорска заједница, такође први пут у историји, организована и уређена у димензијама његовог обухвата, актом са законском снагом и карактером закона.

Одређењима Законика установљене су кључне компоненте поретка.

Њиме је:

- установљено, територијално-политичко и правно јединство Црне Горе и црногорских Брда, као "једног отечества", "драгејшег отечества" (чл. 33), осигурано и заштићено и завјетном обавезом

¹ *Законик обичи црногорски и брдски и Законик Данила првог*, фототипско издање, Цетиње 1882, страна 1. Његова примјена не исцрпљује се само на равни судско-апликативних потреба. О његовој примјени, о његовом дејству, казују и подаци о стању у друштву до његовог доношења и након тога. Не само кроз судске одлуке него и кроз ред и неред, кроз друштвени процес којим је мијењано стање.

"свеколицине" да ће јединствено отечество, самостално и независно у међународним односима, заједнички бранити;

- одређено да Правитељство "управља општенародним пословима", које "има од свију нас постављено бити" (чл. 18);

- прописано да се судије бирају "по сагласју и договору" свеколицине (чл. 26), да су судије у суђењу "везани" законским одређењима, да "не суде по хајтару него по правници, малом и великом", "не као најамници него као оци и прави љубитељи отечества" (чл. 22, стр. 2. и 3); укупношћу тога судски сегмент власти издигнут је на раван друштвено и морално височији од дотадашњег;

- забрањено свако "самовољство" и свако обавезан да путем суда и Правитељства остварује све што има од "другога искати" (чл. 18. и 31);

- гарантована својина и регулисан оквир слободе купопродаје приватносопственичких непокретности и промета;

- прописан правносигурносни основ за успостављање и развој надолазећег облика робно-новчане привреде;

- уређен, релативно развијено, знатан дио материје (односа) из области материјалног и процесног кривичног права, са одређењем да се кривично-правно штите: живот човјека, мир, поредак, имовина, брак и породица, вршење службених послова од деградрања путем мита и других порочности, територијално-политичко и правно јединство Црне Горе и црногорских Брда.;

- обавезан свако на тлу Црне Горе и црногорских Брда да се покорава и подвргава законским одређењима и налозима, заповиједањима и одлукама органа власти заснованим на Законику, ма колико то било противно личном увјерењу, било да власт заповиједа путем доношења прописа, судских пресуда или у другом облику;

- суштински утврђено да је Законик основ и извор легитимитета и оквир вршења црногорске власти; по изричитом ондашњем исказу Петра I Петровића Његоша, од Законика су зависни "и главари (митрополит, гувернадур, сердари и војводе) у вршењу дужности"; тиме и у том смислу, у поредак су уграђена, у ембрионалном виду, начела правне државе, иако тиме није у поредак уграђено начело легалитета у савременом значењу тог појма;

- прописано шта у поретку није дозвољено;

- исказано овлашћење органима земаљске власти, а тиме је утврђена и њихова обавеза, да силом и моћима власти, легално и легитимно, осигуравају да свако ко се вољно не покорава законом прописаном поретку принудно повинује да то чини, да санкционишу отпор оживотворењу законом прописаног поретка, и чињења њему

супротна; тиме је учињен нелегалним отпор примјени и оствари-вању одређења у Законику общем црногорском и брдском.

Све констатовано у Законику је исказано прегнантно, али и са јасним и чврстим правним одређењима. Изричито или духом, суштином, Законика као смисаоне цјелине.

Одређењима у Законику, видљиво је и из констатованог, нијесу уређени сви сегменти друштвеног и државног поретка. Уређени су, међутим, његови дјелови на најзначајнијим подручјима живота тадашњег црногорског друштва.

Шире од Закоником уређеног, тада и није било нужно законски уређивати поредак црногорске политичке заједнице. Црногорско друштво тада је било доминантно земљорадничко-сточарско, са натуралном привредом, изван фреквентних саобраћајница. У њему су, стога, на бројним подручјима живота, тада репродуковани устаљени друштвени односи истоврсног карактера, што није изискивало законско регулисање. На тим подручјима тада је било и прикладно и довољно регулисање односа путем обичаја.

Са друге стране посматрано, успостављањем поретка са констатованим обиљежјима, Законик је правно укинуо *кључне компо-ненте* дотадашњег племенског облика политичког организовања црногорског друштва, успостављеног и до тада одржаваног не законским одређењима и императивима, него главарским и народним схватањима и племенским политичким партикуларизмом.² Компоненте које се изражавају у чињеници да је сваки Црногорац нахијском и племенском главару могао казати : "Ја сем Бога немам никога господара. Ја те поштујем као народног главару, али не морам поштовати твоје заповједи".³ У том смислу рушењем анахроног, стварао је простор за прогресивне промјене.

2. Државноправно градитељство Законика не исцрпљује се у успостављању поретка самог за себе.

Успостављање поретка један је од битних конституентних елемената којима се ствара држава. Без њога и нема успостављања државе. Поредак је конституентни којим се, заједно и у садејству са успостављањем и функционисањем власти, на одређеној територији, са стално настајућим уставним облицима, формира држава.

До увођења у живот Законика общег црногорског и брдског, у августу 1803. године, већ су били успостављени и функционисали: јединство територије и становништва тадашње Црне Горе и црно-

² Племенско-политички облик организовања црногорског друштва тада није нестао из реалности. Племенски начин живота у Црној Гори задржао се дуго после тога. Племенска приврженост снажно и упорно живи и данас. Чврсто се и даље негује мисао о свом племену, поријеклу племена и завјетно се чува сваки племенски сјај, карактер и племенска традиција.

³ Глигор Станојевић, *Црна Гора пред стварање државе*, (у) *Историја Црне Горе*, трећа књига, том I, Титоград 1975, стр. 484.

горских брда, као и земаљских органи власти - Скупштина, као законодавни орган; Врховно војно заповједништво; Правитељство, као извршни орган; Врховни поглавар земље; земаљски судови; Народна канцеларија, као институција за обављање административних послова за све земаљске (централне) органе власти; Гвардија, са функцијама, уз остале, и да обезбјеђењем осигурава извршење одлуке власти.⁴

То чини поуздану чињеничну основу да се констатује:

Доношењем и увођењем у живој Законика общчег црногорског и брдског комилеитиран је скуј нужних и довољних конститиуената црногорске државе. Њиховим комилеитирањем створена је црногорска држава. Држава складна ондашњем времену и условима у којима је створена. Држава уситановљена на историјском праву.

Законик общчи црногорски и брдски, дакле, има карактер и створачку снагу конституционалног нормативног акта црногорске државе.

Увођењем у живот Законика общчег црногорског и брдског и институционално-правним осигурањем његовог спровођења и оживотворења у реалности - што је постигнуто на засједању Земаљске скупштине одржаном 17. августа 1803. године, на Цетињу - дакле, *довршен је еволутивни процес стварања црногорске државе. Створена је дуго трајућа тежња црногорског народа да створи своју државу. Створена је савремена црногорска држава.* Од тада она постоји, развојно се оспособљава и усавршава, територијално шири, пролазећи кроз процесе успона, стагнација и падова, да би у савремености била територијално проширена, по својствима и способностима неупоредиво квалитетнија, са уређенијим правним поретком, али и даље испод потребног нивоа изграђености и оспособљености, испод цивилизацијских домета и објективних могућности.

Иако има карактер и снагу конституента црногорске државе, Законик је, истовремено, испреплетано и међузависно са тим, и акт црногорске државе створене у процесима његовог стварања, акт законодавног органа те државе. То изражава и казује не само временска синхронизација њиховог стварања него и синхронизованост и повезаност њихових циљева, смјерова, идеја, тежњи, њихова међузависност.

⁴ Опширније о томе видјети у мом раду *Створена држава или само темељ за стварање државе*, посебно одјељак у коме су приказана теоријска становишта о томе који је скуп елемената нужан и довољан да једна заједница има својства државе, (у) Зборник: *Бишка за Црну Гору - Маритинићи - Круси 1796-1996*, Историјски институт Црне Горе, Подгорица 1997.

Дијалектика, овдје констатована, закономјерност је у завршници процеса стварања држава надилажењем племенског облика политичког организовања друштва.

3. Државотворноправно градитељство Законика састоји се и у томе што он одређује и утврђује - први пут у историји законом или другим правним прописом - *народносно-полијички идентитет и индивидуалитет народа садашњих Црне Горе и црногорских Брда. Одређује их и утврђује именичном одредницом "црногорски и брдски" народ, у којој везник "и" има сјајајућу функцију. Одредницом која утврђује да је то један народносни корџус, историјским околностима и пројив његове воље, сјајусно-полијички и шеријоријално раздвојен. Именом којим је црногорски народ себе називао вјековима. Којим су га називали и сираници који су о њему писали и говорили. Именом које, при томе, решпектује тада постојећу и до тада дуже трајућу територијалну и статусно-политичку раздвојеност Црне Горе и црногорских Брда.*

*Именом, дакле, које има историјску и чињеничну утемељеност и јуни лејимитет.*⁵

Тиме је име црногорског народа не само правно утврђено него и први пут у историји његовој издигнуто на ниво снаге и обавезе конститутивног државног акта. Законик је то учинио тада, као што то сада чине устави држава.

Значај тога одређује чињеница да се и онда, као и сада, именом једног народа, као и именом сваког лица, одређује и утврђује његова посебност, његов државни, правни, политички, културни и свеукупни идентитет и индивидуалитет.

У историји је потврђено да народ који је зрео да доноси законе, досегао је ниво свијести о себи, о својој самобитности, о путевима свог развојног успона. Досегао је ниво да управља собом путем права. Законик је, дакле, и историјска творевина која доказује да је црногорско друштво, под руководством Петра I Петровића Његоша, достигло тај ниво зрелости.

4. Правно градитељство Законика садржано је и исказује се и у садржини правне мисли и квалитету појединачних рјешења у њему.

Правна мисао садржана у њему, и њиме исказана, саздана је од елемената који исказују плурализам правних праваца, у теоријском и филозофско-правном смислу. Упркос тога, правна мисао у њему, у крајњем, изражава један поглед на живот, свијет, односе међу људима, народима, државама. Поглед заснован на филозофији и моралу Петра I Петровића Његоша, исказаним у његовом свеукуп-

⁵ О томе видјети и: Бранко Павићевић, *Петар I Петровић Његош*, Подгорица 1997, стр. 234-235

ном државничком и друштвеном дјеловању. У писаном облику, најцјеловитије исказаним у његовим *Посланицима*.

Доминантна обиљежја правне мисли Законика су: надрастање и негирање дотадашњег потпуног "правног ниҳилизма" и усмјерености на устоличење "права над неправом", мада изричито није исказан принцип легалитета; обавеза поштовања закона и поретка; начело да закон нема повратно дејство; заштита живота и права човјека са прописивањем врло строгих санкција; одређење граница самоодбране у више животних ситуација (чл. 10, 16, 18, 31); одбацавање инквизиционе процедуре; идеја превенције, индивидуалне и опште (најизразитије у чл. 31).

Посебно су значајна, не само правно и правно-теоријски, него и најшире друштвено и развојно, три правно-политичка одређења у Законику обшчем црногорском и брдском и правна мисао њима исказана и са њима исијавана.

Прво. Равноправност грађана. Милорад Медаковић, у већ цитираним тексту, објављеном прије 150 година (1850), констатује да је Законик установио "темељну равноправност" грађана, да он "не даје сурово коље ни сиротињи, ни нејачи, већ сваком и за свакога једнак суд за кривицу" (стр. 2. дјела означеног у првој фусноти овога рада).

Друго. Законско констатовање да "ниједан народ не може бити честит и срећан у којем законитог суда и правитељства нема" (чл. 20).

Треће. Прописивање забрана, права и обавеза, на искуству засновано. Сагласно императивима егзистенцијалних потреба и историјским околностима. Теоријски говорећи, не тежи се ни откривању ни наметању надискуственог права.

Законик обшчи црногорски и брдски својом садржином и путем његове примјене унио је у стварност, у правну свијест, у правну мисао, у духовност црногорског друштва, не само правну мисао која одбацује и надраста до тада доминирајућу и за развојни успон штетну политичко-племенску партикуларистичку правну и политичко-правну мисао, правну мисао злом натопљене и друштвено разарајуће крвне освете, свеколиког "самовољства", правног ниҳилизма, него и извјесну количину садржине правне и друштвене мисли просвјешћенијег и култивисанијег дијела Европе крајем 18. и почетком 19. вијека. *То је прво орђанизовано и њуштем њрава ком њлексције уношење у црногорску њравну и друшћивену мисао њравне мисли именоване - евројском*. Комплексност тиме унесене европске правне мисли даје основ за констатацију: тиме је учињено прво саображавање црногорске правне мисли са тада просвјешћенијом и развијенијом правном мисли у Европи и остварена прва од власти организована "европеизација" правне мисли на црногорском тлу.

Оцијењено мјерилима његовог времена и конкретне црногорске историјске ситуације у којој је донесен, правна мисао Законика общег црногорског и брдског, гледано нормативно, дакле, далеко, далеко је испред правне мисли, доминирајуће на црногорском тлу, до његовог увођења у живот. Правне мисли племенско-политичког партикуларизма, правног ниҳилизма, крвне освете, као чинилаца деструкције и насиља. У ондашњој црногорској ситуацији, велики је искорак правцем европеизације правне мисли и начина уређења односа у друштву. Ово и упркос чињенице да је озаконио, мада у знатно мањем обиму од дотадашњег стања у црногорском животу, елементе објективне одговорности и још неке анахроне садржаје. Јер, то није значајније обиљежје његове правне мисли, нити његово битно правно градитељско усмјерење.

Осим његове конкретне садржине, оцијењене у контексту ондашње црногорске ситуације, то казује и потврђује и чињеница да су се тадашње двије империје, које су окруживале Црну Гору, уговорима закљученим између црногорске власти и власти њихових пограничних политичко-државних дјелова, обавезале да уважавају и поштују пресуде црногорских судова донесене примјеном одређења у Законику.

Чињенично утемељено и са поносом, данас се може констатovati: *црногорска њравна њрадиција, саображена њросвјећеним и кулѡивисаним усмјерењима и динамичним досѡиѡгнућима, дво-вјековно је дубока и ѡрајућа.*

III

Кулѡурно дјелујући ѡравни акѡи

Законик общчи црногорски и брдски је ослонац, *извор и снага формирања, ѡсѡујноѡ изѡрађивања и учвршћивања друшѡвене свијести о: црногорском државном јединству, црногорској домовини - "дражејшем отечеству" и вјерности њој, нужности и корисности покоравања законом успостављеном поретку, законским одређењима и законитим одлукама власти. Формирања, поступне изградње и учвршћења кулѡуре јединсѡва, реда, слоге, "ѡишине", мира, у значењу ѡиѡ ѡјмова у Законику.*

Друштвене свијести и културе, дакле, созданих од вриједности битних за егзистенцијални опстанак и развојни успон црногорског друштва. У значајној мјери и саображених људским идејама, друштвеној свијести и култури најпросвјећенијег и најкултивисанијег дијела Европе на крају 18. и на почетку 19. вијека.

Друштвене свијести и културе са вриједностима које су, као вриједности вишег ранга у односу на дотадашње стање, обогатиле духовност, правну, политичку, културну и укупну друштвену мисао

црногорског народа у означеном времену. Које су вриједности опредјелјивале понашање Црногораца или доприносиле том опредјелјивању и значајно придоносиле друштвеном напретку.

Друштвене и правне свијести и културе еволутивно прераслих у традицију, у начин мишљења о односима у животу, у поглед на вриједности и односе у друштву. Традицију, као дјелујућу вриједност, преношену са генерације на генерацију. Утичући тако на еволутивни процес изградње и успона црногорског друштва.

IV

Дјело Петра I Петровића Његоша

Садржина Законика и исходи његовог увођења у живот, његов творачки допринос напретку и пунијем цивилизацијском усмјерењу на бројним подручјима живота црногорског друштва, доказ су да је Законик общчи црногорски и брдски у правном облику и државнички далековидо изразио смјер и дио битне садржине перспективне матице општеисторијског процеса, политичких и друштвених токова свога времена, путоказе тадашње развојне оријентације цивилизацијског развојног успона и, у границама могућности које је пружала историјска ситуација, задовољно ондашњу историјску потребу црногорског друштва за државом и законима. Заслуга за то припада Петру I Петровићу Његошу, његовом образовању, његовој рецепцији тадашње европске културе, његовој проницљивости и државничкој мудрости и далековидости, његовом самопријегорном и задивљујуће истрајном напорном раду, његовој цивилизацијској духовности, његовом знању црногорског духа и карактера, духа и снаге обичаја на црногорском тлу и значаја уграђивања и тог духа у Законик. Његовој способности да споји европска достигнућа и перспективне садржаје црногорске стварности.

Чињенице утврђене у историјскоправној литератури, наиме, непорекиво доказују да је Петар I Петровић Његош, који је у својој личности обједињавао два достојанства - врховног поглавара земље (државе) и врховног вјерског поглавара - неимар савремене црногорске државе, с а с т а в и о (израз П. Ровинског) Законик общчи црногорски и брдски, иницирао и организовао његово усвајање и увођење у живот.

Харизматски статус Петра I давао је и замах и снагу дејству Законика.

Његова пресудна улога у састављању Законика и његовом увођењу у црногорски живот оправдава и објашњава то што се он назива у литератури и - Законик Петра I.

V

Вриједан колико су вриједни стварање црногорске државе и њена усмјереност "европеизацији"

Адекватно и релативно издашно до сада је у литератури приказана, коментарисана, тумачена и позитивно вреднована садржина појединих рјешења или група рјешења из којих је саздан Законик. Његова емпиријска садржина је, дакле, адекватно спозната и вреднована, мада у појединим радовима има и по неко превиђање или редуцирање и његове емпиријске садржине.

За поштовање је и уважавање све што је до сада у литератури написано о Законнику общем црногорском и брдском.

Самим описивањем рјешења садржаних у њему, па и са њиховим позитивним вредновањем, ма колико да се тиме оправдано и истинито афирмише Законик као правни акт и правна вриједност, ипак се адекватно и цјеловито не исказује и не утврђује његов историјски значај и домет. "Складиштење емпиријских података о његовој садржини", ма колико корисно, није довољно за спознају и цјеловиту оцјену његове улоге и значаја у развоју Црне Горе. За то је још потребно све те податке сагледати и протумачити у њиховој повезаности, сагледати и протумачити односе између чињеница, идентификованих тим приказима и тумачењима, а укупност тога, као цјелину, сагледати и протумачити повезано са историјским условима, бројним историјским чињеницама о стању у црногорском друштву прије стварања Законика и након његовог доношења. Све узрочно-последично и у свјетлу циљева стварања и доношења Законика.

Ово стога што вриједност, историјска улога и историјски значај Законика общег црногорског и брдског нијесу само у квалитету појединих рјешења или група рјешења из којих је саздан, него и у његовим правноградитељским својствима и остварењима. Без тога се он не може цјеловито, а то значи адекватно, ни спознати ни оцијенити.

Напријед исказани чињенични налаз о извршеном преусмјерењу црногорског друштва од "правног нихилизма" и архаичног политичко-племенског партикуларизма у правцу изградње поретка на начелу надређености "права неправу" и формирању државног јединства, о развојном успону на подручју правне свијести и културе, поуздан је чињенични основ да се на 200-ту годишњицу садржинског обликовања и прихватања Законика общег црногорског и брдског, досадашња вриједна написана казивања о њему д о г р а д е и слиједећим вриједносним констатацијама:

1. Законик общчи црногорски и брдски *конститутивни је нормативни акт савремене црногорске државе, са чијим увођењем*

у живој је довршен процес њеног сиварања. Правни је акти уставно-војворног карактера, у мјери у којој регулише односе који се у савремености уставно регулишу (одређење надлежности Правитељства и начина његовог бирања, одређење положаја судске функције и начина бирања судија, гарантовање својине, прописивање начела о грађанским дужностима - одбрана домовине, дужност поштовања закона, судија и слично).

По трајности и снази дејства у успону црногорског друштва, по смјеру и количини одуховљења, једна је од најзначајнијих црногорских творевина у прошлости.

2. Као смисаона цјелина, Законик је историјски вриједан и значајан толико колико су вриједни сиварање црногорске државе и њена усмјереност "европеизацији"; правно успановљење и осигурање јединства црногорског народа; законско одређење и утврђивање црногорског идентитета и посебног индивидуалитета, усмјерење на почетку 19. вијека ка развојном културном и правном успону. Толико колико су историјски вриједни, значајни и јаки процеси и трендови њиме оворени и заочети, који су еволутивно остваривани у току његове деценија његовог важења и примјењивања. Толико колико је квалитативни успон поредак који је њим успостављен у односу на онај који је са њим превазиђен. Толико колико је њиме увећан степен сигурности људи на тлу Црне Горе и црногорских Брда и колико су побољшани његови услови, зависни од система, живота људи у црногорској држави.

3. Законик је не само уже историјско-правни акти него и државо-ворна и историјско-културна творевина, која историју Црне Горе раздваја на двије епохе: једну, до његовог увођења у живој, преддржавну, са политичко-племенским обликом организовања црногорског друштва, и другу која је заочета његовим увођењем у живој. Епоху црногорске државности, усавшавања, јачања и афирмације црногорске државе. Епоху која траје, са периодизацијама унутар ње, од којих се један од периода завршава а други почиње доношењем Устава Црне Горе 1905. године, којим је држава Црна Гора, први пут у својој историји, цјеловито уставно уређена. Двије епохе које се разликују и по томе што су им обилежја два типа правне свијести и два типа културе.

4. Законик својом садржином нагласио ниво дошаташњег оштрег развојног успона црногорског друштва. То се не ријетко дешава у свијету. То произлази из тога што се народи не "развијају сами од себе", већ и под утицајем других средина.

Законик, међутим, не надраста ниво ондашњег општег развитка човјечанства. То се иначе, нигдје није ни десило. Ни у једној фази друштвеног развоја. Не може се ни десити.

Није ово низање и гомилање крупних ријечи, него идентификовање великих вриједности. Црногорсконационалних и истовремено универзалних. Није ово ни превиђање једног броја анахроних рјешења која Законик садржи, него чињенично утемељена спознаја да садржина тих рјешења није одређујуће обиљежје његово.

Подсејам на чињеницу да је Сократ своју приврженост уставу Атине образложио ријечима: Тај устав је мене формирао као човјека!

VI

За предметно проширење научних изучавања

Законик је произашао из живих народних потреба и датих услова. Истовремено, он је улазио у "најзаплетеније живце народног живота". Њему је, у не малој мјери, саображаван народни живот црногорског друштва. Саображаван на начин у којем су се спајали и борили традиционални племенски односи и принципи долазећег.

С етнолошке тачке гледишта, он обичаје доводи у склад, прилагођава их државној организацији и духовности на вишем степену цивилизованости. Тиме доноси и промјене, у извјесном смислу и потресе, у начину живота Црногораца. Отвара одвијање процеса прерастања навика и обичаја у законе, што је иначе општа законмјерност у историји свијета.

Црна Гора је богата разноликим етнолошким добрима духовног карактера. Њихова разноликост условљена је различитим историјскоразвијним условима, утицајима и супстратима на појединим дјеловима данашње Црне Горе. То намеће и питање: Да ли на ту различитост и у којој мјери има утицаја различитост времена и досљедности примјене, односно непримјене, Законика обшчег црногорског и брдског, а потом Даниловог законика и Општег имовинског законика, на појединим подручјима данашње Црне Горе, различитости уважавања духовне и моралне снаге Законика, њега као културног акта, као чиниоца и чувара црногорске народне свијести, црногорског народносног идентитета и индивидуалитета? И питање: Колико су његова непромјенљивост и релативно различити и промјенљиви услови у којима је примјењиван резултирали утискивањем неистовјетних садржаја, духовног карактера, у народни живот, који има релативно дугу историјску дубину, у општа и специфична етнолошка добра, обичаје, вјеровања, навике и друго?

Етнолошка проучавања Црне Горе до сада нијесу обухватила изучавања ради давања одговора на ова питања. Било би вриједно и значајно да се то учини. Не само ради спознаје дејства и резултата Законика на етнолошком подручју, и допуњавања оцјена о његовој

историјској вриједности и значају, него и ради обогаћивања знања о међузависности и повезаности свеукупних токова у друштву. Било би вриједно да се прошире знања о томе како се општа закономјерност о прерастању навике у обичај, обичаја у закон, и утискивања њиховог духа и етике у етничке одлике што и јесте окосница етнологије као науке - еволутивно остваривала на тлу Црне Горе.

Academician Mijat Šuković

GENERAL CODE OF MONTENEGRO AND HILLS

- developmental crucial product and value -

S u m m a r y

The paper deals with: constructive role of law; state-legal construction of General Code of Montenegro and Hills, created in Montenegro in period 1796-1803; its cultural effect as a juridical document; possibilities and directions of subject extension of scientific research of passing, contents and outcome of enforcement of the Code.

Central contents of the paper are establishments and dispositions: the Code is a final constituent of an array of necessary and sufficient constituents of the state, by which the process of creation of Montenegrin state was completed; its historical value equals with value of creating of Montenegrin state and its orientation towards "Europeisation"; the Code is the first legal regulation in the history which, with juridical power establishes nation forming-political identity and individuality of people of Montenegro and Montenegrin Hills, naming it by term "Montenegrin and highland people", and identifying it by statement that one nation is one nation creating corpus; legal thought expresses in it that time's respective view of life, human, relations among people, peoples, states, systems of values, with recognition of fundamental equality of citizens, although the Code also consists of the elements of pluralism of legal directions, in both theoretical and philosophic respect.

